№ 283 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 23

1904

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 22 № 283

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—5 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1905 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(33-ՐԴ ՏԱՐԻ)

«ՄՇԱԿԸ» ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ՆՈՅՆ ԾՐԱԳՐՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ

ամեն օր, բացի տօներին յաջորդող օրերից.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 րուբլի, հօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 րուբլի.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի.

«Մշակին» գրվել կարելի է ՅՄԲՈՂՋ ՏԱՐՈՎ. (Բազարներ և Բաքուներ փողոցներ անձինքն) Սեռոպարձել կարելի է միայն ամսի 1 ից:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ» իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՄՍԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պորտ-Արտուրի առումը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նոր լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Վաքիլբաշին.

ՊՈՐՏ-ԱՐՏՈՒՐԻ ԱՌՈՒՄԸ

Քաղաքական աշխարհի խօսակցութեան գլխաւոր առարկան Պորտ-Արտուրի անկումն է: Մենք հաղորդեցինք երէկ մի քանի նախնական լուրեր: Այսօր օգտվելով հեռագրական գործակալութիւնների նորագոյն հաղորդակցութիւններից, առաջ կը բերենք կարևոր տեղեկութիւններ:

Մի հեռագիր, որ ուղարկված է Չիֆուից, յայտնում է, թէ կիրակի, դեկտեմբերի 19-ին, գեներալ ադյուտանտ Ստէսսէլը ուղարկել է պառլամենտեր Մարէսուկէին ճապօնական զօրքի գլխաւոր հրամանատար Նոգիին մի նամակ, որի մէջ առաջարկութիւն է արել յանձնելու բերդը երեք պայմաններով: Այդ պայմաններից առաջինը՝—Թոյլատրել, որ զէնք կրելու ընդունակ բոլոր անձինք դուրս գան բերդից իրանց զէնքերով ձեռնարկեն պատիւ ստորագրելով, որ նրանք ներկայ պատերազմում այլ ևս մասնակցութիւն չունենան. Երկրորդ՝—վիրաւորներին և հիւանդների առողջանալուց յետոյ ուղարկել Ռուսաստան իրանց զէնքերով: Երրորդ՝—մասնաւոր անձանց, կանանց, երեխաններին և օտարազգիներին Ստէսսէլը թողնում է ճապօնացիների հոգացողութեան:

Տօկիօից ստացված հեռագիրների հիման վրա Բերլինի լրագիրները հաղորդում են, որ Պորտ-Արտուրի բերդի յանձնման դաշնագիրը ստորագրվել է դեկտեմբերի 20-ին ցերեկվայ 4½ ժամին: Բերդի յանձնումը սպասվում էր 21-ին: Պայմանները դեռ հրապարակված չեն: Եապօնացիները մասնաւոր ամենաբարձր յարգանքները Պորտ-Արտուրի պաշտպաններին:

Անգլիական «Daily Mail» լրագիրը դեկտեմբերի 19-ի ճակատագրական օրվայ մասին հաղորդում է հետևեալը: «Դեկտեմբերի 19-ին յունաճագին եապօնացիները գրաւեցին Պանլունշան սարի վրա եղած դիրքերը և հնարաւորութիւն ստացան ռմբակոծելու Պորտ-Արտուր քաղաքը: Ռուսների ձեռքում մնացել էին թոյլ, ժամանակաւոր ամրակոծութիւններ: Առաւօտեան 9 ժամին եապօնական զօրքի կենտրոնի ձախ թևը սկսեց ռմբակոծել Վանտայի մարտկոցը, որը վերցրեց ժամը 3-ին 38 րոպէ անց: Նոյն օրը պայթեցրվեց Կինկշանի մարտկոցը: Ռուսները սկսեցին սաստիկ հրացանաձգութիւն, բայց շուտով դադար տուին: Եապօնական խուզարկուները նկատեցին, որ ռուսները թողնում են իրանց դիրքերը: Այն հանգամանքը, որ հիւսիս-արևելեան մարտկոցների բոլոր կէտերումն էլ հրացանաձգութիւնը թոյլ էր, ցոյց էր տալիս, որ ռուսաց զօրքը ռազմամթերքի պակասութիւն ունի: Ռուսները սկսեցին պայթեցնել իրանց նաւերը:

Պորտ-Արտուրի անկման առիթով անգլիական «Daily News» լրագիրը ասում է հետևեալը. «Նշանաւորագոյն պաշարումը վերջացաւ: Պորտ-Արտուրը ընկաւ մի դիմադրութիւնից յետոյ, որ պէտք է արժանայիշատակ տեղ գրաւի մարդկային քաջութեան տարեգրութեան էջերում»:

Շատ հետաքրքրական են քաղաքական մամուլի խորհրդածութիւնները Պորտ-Արտուրի գրաւման միջազգային նշանակութեան մասին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Պէտք է, որ բանաստեղծը լինի և քաղաքացի: Մի ժամանակ, 30-40 տարի մեզանից առաջ այս հարցը վճռված էր այն մաքով, որ այո, պէտք է լինի: Դա հասարակական եռանդուն գործունէութեան մի ժամանակ էր, երբ մեծ գաղափարներ կային հասարակութեան առաջ, երբ ընդհանուրի բարօրութեան համար աշխատողներ էին հարկաւոր: Այդ ժամանակ անհասկանալի, անհամակրելի էին այն բանաստեղծները, որոնք պաշտում էին գեղարուեստական անտարբերութիւնը, որոնք ասում էին թէ բանաստեղծը գործ չունի կեանքի հետ, նա երկնքի որդի է, նրա համար չը կայ օրվայ հարց, նրան տուած է միայն երգել գեղեցկութիւնը, յաւիտենական այն իդէալը, որ կախում չունի որ և է ժամանակից ու հանգամանքներից: Բայց անցաւ հասարակական եռուն կեանքի ժամանակը, չքացան խոշոր հարցերը, տիրեցին մանրամունր հաշիւները, կեանքը տկարացաւ, հիւանդոտ կերպարանք ընդունեց: Այդ միջոցին նորից տիրապետող հանդիսացաւ գեղարուեստական անտարբերութիւնը: Նորից գեղարուեստը դարձաւ պառնասական սառն ու մշուշապատ մի պաշտամունք: Ինչպէս յայտնի է, այդ անտարբերութեան ամենից շատ բնորոշ արտայայտութիւնը այն ուղղութիւնն է, որ կոչվում է դեկադենտութիւն: Բայց ահա նա էլ յաղթահարված է: Բաւական էր, որ կեանքը նորից ահագին հարցեր հրապարակ հանէ, նորից բարձրացնէ հասարակութեան տրամադրութիւնը, և դեկադենտութիւնն էլ դուրս է գալիս իր սառն ու մշուշապատ անտարբերութիւնից և նուիրվում է օրվայ պայքարին, դառնում է քաղաքացի—երգիչ: Այս հետա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԱՔԻԼԲԱՇԻՆ

III

Հետևեալ օրը վաղ առաւօտեան առողջապահիկ յանձնաժողովը տանուտէր Աղասիի առաջնորդութեամբ, գրագրի ու գզրի ուղեկցութեամբ, սկսեց իր գործունէութիւնը: Գիւղացիներին խստիւ հրամայված էր մնալ գիւղում ու դուրս կրել աղբը գիւղի շրջակաները զանցառուներին սպառնում էր մեծ տուգանք. այդ պատճառով համարեա բոլորն էլ մնացել էին գիւղում բոլորն էլ, կանանց ու երեխաների հետ միասին, մաքրում էին հայաթները, տները, գոմերը, փողոցները ու դուրս էին կրում աղբը, բայց վերջինս այնքան շատ էր, որ ամիսներ էին հարկաւոր նրա գիւղից դուրս կրելու համար: Յանձնաժողովը երևում էր այս ու այն հայաթում մի տեղ. նկատելով ջանասիրութիւն, խրախուսում էր աշխատաւորներին, միւս տեղ, նկատելով անփութութիւն, սպառնում էր, որ տուգանք կառնի անհոգներից, տուն կը գցի, կը բանտարկի: Փողոցներում ու հայաթներում աննկարագրելի թոզ էր կանգնած. կանայք, փոքրիկ տղաներն ու աղջիկները մի-մի աւել ձեռներին բռնած սրբում էին շտապ շտապ, մանաւանդ երբ նկատում էին հեռուից մօտեցող «խուլ ցաւի վաքիլներին» ու նրանց առաջնորդին, ահարկու տանուտէր ու վաքիլբաշի Աղասուն:

Փոքրիկներին այնպէս էր թւում, թէ «խուլ ցաւը» գտնվում է նրանց գրպաններում. բաւական է նրանց բարկացնես քիչ, որ ցաւն իսկոյն հանեն նրանք իրանց գրպաներից ու վարակեն, կոտորեն մարդկանց, այդ պատճառով նրանք անչափ ահարկու, զարհուրելի էին գիւղական մանկտիի համար: «Դէ, հա աշխատեցէք, լաւ սրբեցէք, ղօչաղ շարժվեցէք,—քաջալերում էր վաքիլբաշին,—բարձր իշխանութիւնից հրաման կայ. նրանում ասված ա որ գեղ թամուզ պահեն, էն գեղի վրա խուլ ցաւ չի գնալ: Հա՛յ, ապրէք, հա՛ էդհէնց. էն աղբերը տեզավը դուրս տարէք գեղից: Ով իշխանութեան հրամանը լաւ կատարի, նրա համար թագաւորից մեդալ պիտի գայ հա՛, լաւ իմացէք, եթէ աղամարդ ա. իսկ եթէ կնիկարմարդ ա, նրա համար էլ թագուհից ոսկի մատանի պիտի գայ. երեխանց համար էլ կամֆետ պտէն ուղարկել, կանֆետ: Դէ, ապրէք, հա՛. նամուս-ղէյրաթով շարժվեցէք»: Վաքիլները այս ու այն հայաթը մտնելով, այս ու այն կտուրը բարձրանում կրկնում էին մօտաւորապէս նոյնը: «Էդ ի՞նչ բանի էք. ի՞նչու չէք էս աղբերը հաւաքում, կորցնում էստեղից,—գոռում էր վաքիլբաշին, նկատելով որ և է տեղ անփութութիւն, զանցառութիւն. բա դուք վախում չէք ինձանի՞ց. բարձր իշխանութեան հրամանը ձեզ յայտնի չի՞. էս աղբերը մինչև երեք օրը էստեղից չը հաւաքէք ու կորցնէք, ձեզ տանով-տեղով գըրնատուրի կուշտը կուղարկեմ, ձեր անուններն գըրնատուրը սև դաւթարումը կը գրի, իսկ ով սև դաւթարն ընկնի, նրա տեղը Սիբիրն ա հա՛. հրամանը Պետերպօլկէն ա է, լաւ իմացէք»: Երբ պատահում էին քիչ շատ հակաճառողներ, յետաձգութիւն խնդրողներ, վաքիլբաշին բարկանում էր սաստիկ, հայհոյում, ծեծում էր նոյն իսկ հակաճառողին, հրամայում էր գրագրին արձանագրութիւն կազմել՝ դատարանին ներկայացնելու համար, սպառնում էր տուն գցել, բանտարկել. մի-երկու անզուսպ հակաճառողների տուն գցեց առաջի օրը:

Այդպէս վարվում էր նա ըստ սովորականին գիւղական խեղճերի հետ. համփաների, հարուստների հետ խօսելիս այդպիսի բաներ թոյլ չէր տալիս իրան, իսկ հարուստների հայաթներում ու գոմերում անհամեմատ աւելի աղբ կար, քան խեղճերի: Վերջիններս բացի մի երկու այծից, մի ջորուց կամ աւանակից ոչինչ չունէին, այն ինչ համփաների գոմերում տասնեակներով էին հաշվվում կովերը, եզները, գոմէշները, ջորիներն ու ձիաները. նրանց հայաթներում աղբի լեռներ կային ուղղակի: Մի քանի տներում փորձեցին շահել տանուտէրի ու նրա պաշտօնակիցների սրտերը, փորձեցին թրջել «զօրաւոր հեղուկով» նրանց կոկորդները, բայց աջողութիւն չունեցան. տանուտէր Աղասին կտրուկ կերպով հրաժարվում էր այդպիսի հրաւէրներից ու ստիպում, համոզում էր նոյնն անել յանձնաժողովի միւս անդամներին: Բոլորն էլ զարմացել էին նրա այդ վարմունքից. այդ գիւղի համար ուղղակի անբնական երևոյթ էր. գիւղը ինչ գոյութիւն ունի, առաջի անգամն էր պատահում գուցէ, որ տանուտէրը, դատաւորը, իշխանը հրաժարվում էին գինի-արաղից: Համարեա բոլորն էլ իրանց յոյսը «զօրաւոր հեղուկի» վրա էին դրել. բոլորն էլ հաւատացած էին, որ յանձնաժողովի անդամները ու նրանց նախագահը, «վաքիլբաշին», մի քանի բաժակ կոնծելուց յետոյ կը մոռանան իսպառ թէ բարձր իշխանութեան հրաման, թէ խօլերա, կը շրջեն գիւղը միմիայն կոնծելու, կուլ տալու համար ու այդպիսով ամեն բան կը մնայ իր նախկին դրութեան մէջ, գիւղացիք էլ կը գնան իրանց բանին գործին, կը գնան իրանց հնձի փնջի, կալ ու կուտի ետևից: Աղասին զարմացնում էր նոյն իսկ իր պաշտօնակիցներին: Հիւրասիրութեան մի քանի մերժումներից յետոյ նրանց միջից սկսվեցին անբաւականութեան ու բողոքի ձայներ լսվել: Երբ մի տեղ Աղասին բարձրաձայն գոռաց մի գիւղացու վրա, ասելով՝ «չէ, չէ. քո գինի-արաղն ուզում չեմ. գոմդ թամուզ արա, գոմդ ու աղբերդ դուրս տար», վաքիլներից մինը, Գիւլունց Քիքին, ասաց կամացուկ ինքն իրան՝ «չո՞ռ, չո՞ռ. ինչի չես ուզո՞ւմ. խի գինի-արաղը փոր կը ծակի. մենք մ՜ւմ ենք պարտական *) օգտի համար էսհէնց չարչարվում ենք. գլխամեռխս հիտ չը գիտեմ, ի՞նչ ա պատահել, որ էսհէնց թնդացել **) ա»:

—Երևի ուզում ա մեդալ ստանայ,—ասաց վաքիլ Հանէս ամին:

—Ա՜յդա գլուխը քարո՞վ ա գալիս,—ասաց վաքիլ Մարութը,—մենք սոված ու ծարաւ մեռնել պտենք, հասարակի համար չարչարվելով, թէ ի՞նչ ա, դա մեդալ պիտի ստանի՜:

—Այ ոչ սատանայ, փուչ սատանայ,—ասաց վաքիլ Ջատուրը,—որ դա ուզում ա մեդալ ստանայ, ես էլ եմ ուզում. ես. մեր հասարակին ես դրանից շատ եմ ծառայել. իմ մեդալն էլ գինի-արաղն ա. ես իմ մեդալը չեմ թողնիլ, որ դրա պէս հարիւր ուզբաշի էլ ըլի. ես պէտք ա խմեմ:

Խօսակցութիւնը վաքիլների մէջ թէև տեղի ունեցաւ կամացուկ, բայց բաւականին լսելի էր տանուտէրի համար. նա բան չասաց. ձևացաւ, թէ չը լսեց. եթէ խօսէր, անձնատուր կը լինէր նրանց իսկոյն ու այնուհետև ամեն բան տակն ու վրա կը լինէր, կը մոռացվէր թէ բարձր իշխանութեան հրամանը և թէ խօլերան: Նա աշխատում էր իր որոշման մէջ հաստատ մնալ. նա որոշել էր գործը խստութեամբ տանել, առանց գինի-արաղի, առանց կաշառքի... Թէև իր մերձաւորներից ոչ ոքի նա բան չէր ասել երբէք, բայց շատերը գիտէին, որ նա երազում էր մեդալի մասին...

(Կը շարունակվի)

*) հասարակութեան: **) Խստացել է:

քննադատական երևոյթը ռուսաց գրականութեան մէջ նշմարել է «Наша Жизнь» լրագիրը։ Նա բերում է բաւական յայտնի դարձած դեկադենտ—բանաստեղծ Վալերիյ Բրիւսովի մի նոր ոտանաւորը, որ իսկապէս ժամանակի և նրա ոգու արդիւնքն է։ Այդտեղ բանաստեղծը պատմում է թէ ինչպէս էր ինքը գեղարուեստական անտարբերութեան գրկում քնած։ Դա այն ժամանակն էր, երբ չորս կողմում ոյժ ու համարձակութիւն չէր երևում, երբ ամենքը լուռ ու խոնարհ էին, ճկած վզերով։ Մանր, անարդար, տգեղ կեանքը նրան հարկադրում էր «քաշվել լռութեան և գերեզմանների աշխարհը, անցած խորհրդաւոր դարերի խորքը»։ Բայց այսօր... Հասարակական շարժում, պայքար գաղափարների համար. զարկերակը խփում է արագ, աւելի եռանդուն, աւելի ուժեղ. գործում է քաղաքացիական միտքը։ Եւ բանաստեղծը դուրս է գալիս իր սիրած գերեզմանների աշխարհից, դիմում է ներկայ օրվան և ասում է նրան. «ես քո ծառան եմ»։ Ահա մի նոր արթնացած երգիչ, որ այլ ևս սառն, անտարբեր չէ, ինչ որ անհասկանալի, խորհրդաւոր մտքեր չէ երևում, այլ քաղաքացիական քաջութիւն է ստանում իր զգացմունքները և տրամադրութիւնը պարզ կերպով արտայայտելու համար։

Եւ այսպէս նորից ու նորից յաղթանակում է այն ճշմարտութիւնը, որ գրականութիւնը կեանքի արտայայտութիւնն է, որ գեղարւեստը կեանքով է կենդանի և ուժեղ, ազդու ստեղծագործութիւն չէ կարող լինել հասարակութիւնից, քաղաքացիական հարցերից կտրված «փառահեղ առանձնութեան» մէջ։ Բայց ռուս լրագիրը մի շատ հետաքրքրական համեմատութիւն էլ է բերում։ Ի՞նչ տարբերութիւն կայ այս նոր զարթնող բանաստեղծների և անցեալ ժամանակների բանաստեղծների մէջ։ Մինչդեռ այժմեանները կեանքի անկերպարանութեան, թուլութեան ժամանակ հեռանում են անցած դարերի գերեզմանների աշխարհը և այդտեղից դուրս են գալիս միայն այն ժամանակ, երբ կեանքը փոխվում է, երբ թուլութիւնը տեղի է տալիս ահագին եռանդին,—հները, անցածները գաղափարականութիւն, քաղաքացիական մոտիվներ երգում էին միշտ, մանաւանդ թուլութեան և յուսահատութեան օրերում։ Տարբերութիւնն այն է, որ նորերը, այժմեանները քարշ են ընկնում հասարակական տրամադրութեան ետևից, նրա անկարող ստուկներն են, մինչդեռ հները, անցածները մարգարէներ էին, որոնք խօսքով բանկում էին մարդկանց մրտքերը, առաջնորդում էին նրանց, շարունակ ցոյց էին տալիս թէ ինչ վեհ գաղափարներ են մոռացվում, ոտնակոխ լինում, ինչ չը պէտք է մոռանալ, ինչպէս է մրցութիւնը, կռիւը բախտ բերում։ Ահագին տարբերութիւն, ինչպէս տեսնում էք։

Մեր գրականութիւնն էլ մի և նոյն դրութիւնն է ներկայացնում։ Մենք էլ մի և նոյն ցաւից ենք տառապում։ Ուստի և այս օրինակը, որ ցոյց է տալիս թէ ինչ նշանակութիւն ունի քաղաքացիական գաղափարը գեղարուեստի մէջ, թող խրատական լինի և մեզ համար։ Վերջին ժամանակներում մեր մէջ էլ շատացել են քաղաքացիական իդէալներից զուրկ, անտարբեր էսթէտիկներ։ Կեանքն է, ի հարկէ, երևոյթներ արտադրում։ Եւ մեր այդ երևոյթը ցոյց է տալիս թէ որքան պակասել են մեզանում ուժեղ, ինքնուրոյն բնաւորութիւնները ու տաղանդները, որո՛նք կարողանային ընդհանուր ապականութիւնից, ուժաթափութիւնից փոքր ինչ առաջ ընկնել և առաջնորդողի, ղեկավարողի դեր կատարել...

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թագաւոր Կայսրը, համաձայն ներքին գործերի մինիստրի ամենահպատակ զեկուցումի՝ դեկտեմբերի 12-ին Բարձրագոյն բարեհաճեց հրամայել ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ եղած առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ գեներալ-մայոր կոմս Շուվալովին ուղարկել Երևանի նահանգը և կարիք եղած դէպքում՝ նրան կից նահանգները, տեղի վրա ուսումնասիրելու խօլերայի դէմ կռւելու միջոցները և վերադառնալով, անձնականապէս զեկուցանելու Նորին Կայսերական Մեծութեան։

—

Թիֆլիս քաղաքի հաշւով պահվող դպրոցների սաների համար վճռված է դեկտեմբերի 30-ին տօնածառ սարքել Արտիստական ընկերութեան դահլիճում, իսկ յունվարի 3 ին տալ ներկայացում նոյն երեխաների համար։

—

Մոսկվայի համալսարանում ազատվել է Յ. Ա. Ամիրովի անունով մի թոշակ ընէկ Թիֆլիսեցի ուսանողի համար, առանց ազգութեան և կրօնի խտրութեան։ Այդ նպատակով քաղաքային վարչութիւնը կազմել է այդ թոշակն ստանալ ցանկացողների ցուցակը։ Ցանկի մէջ մտցրել են 4 ուսանող։

—

Կարսի զինւորական նահանգապետը խնդրում է Կովկասի Կայսերական գիւղատնտեսական ընկերութեանը մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել իրան Կարսի շրջանն ուղարկված կաթնատնտես ինստրուկտորների գործունէութեան մասին։

—

Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը մտադիր է միջնակարգ դպրոցների թոքախտաւոր սաներին ձրի տոմսակ տալ Ղրիմ բժշկվելու երթալու համար։ Այդ արտօնութիւնից օգտվելու ցանկացողները պէտք է ներկայացնեն իրանց հիւանդութեան մասին, վկայագրեր այն դպրոցի բժշկից, ուր սովորում են։ (Сл.)

—

Հրատարակված է տարիֆ III կլասի վագոնով ճամբորդող աշակերտների, ուսանողների, ուսանողուհիների և աշակերտուհիների համար։ Այդ արտօնութիւնից օգտվելու են այն դպրոցական հաստատութիւնների սաները, որոնք պահվում են պետական գանձարանի, զեմստվօների, քաղաքների և Մարիա Կայսրուհու վարչութեան հաշւով։

—

«Нов.» լրագիրը գրում է. «Դեկտեմբերի 14-ին յայտարարվեց ներքին գործերի նախկին մինիստր Վ. Կ. Պլէվէի սպանութեան գործի առիթով վերջնական դատավճիռ։ Այդ գործը քննվում էր Պետերբուրգի դատաստանական պալատի յատուկ նիստում, դասակարգային ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ նոյեմբերի 30-ին Սազօնովը դատապարտվեց ցմահ տաժանակիր աշխատանքի, իսկ Սիկորսկին 20 տարվայ։ Բայց ներկայ տարվայ օգոստոսի 11-ի Բարձրագոյն մանիֆէստի շնորհը գործադրելով այդ վճռի վերաբերութեամբ՝ ցմահ տաժանակիր աշխատանքը վերածվեց 14 տարվայ տաժանակիր աշխատանքի, իսկ 20 տարվանը՝ 10 տարվայ»։

—

Մոսկվայի զինւորական շրջանի շտաբը յայտարարել է, որ զօրաշարժի կամ մօբիլիզացիայի ենթակայ զօրամասերի զինւորները և պաշտօնեաները, դատի կենթարկվեն ոչ միայն խմբական կամ մասսայական զինւորական յանցանքների համար, ինչպէս՝ ապստամբութիւնն է, իշխանութեան դիմադրութիւնը կամ ուրիշ նման յանցանքներ, որոնց համար տրվում է մահվան պատիժ կամ տաժանակիր աշխատանք, այլ նրանք դատի կենթարկվեն և ընդհանուր պետական յանցանքների համար—ինչպէս կողոպուտ, աւազակութիւն, հրդեհաձգութիւն, սպանութիւն, երկաթուղային և հեռագրական հաղորդակցութեան գիտաւորեալ փչացում և այլն։

—

«П. В.» լրագիրը հաղորդում է, որ Ֆինանսների մինիստրը անհրաժեշտ է դատել սպիրտ մաքրելու պետական գործարաններում և պահեստներում մտցնել օրական 9 ժամ աշխատանք բանւորների համար։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ Զօրաբաշի թաղում № 33 տան մէջ գտնվող մի ընտանիք նեղութեան մէջ է և կարօտ օգնութեան։ Ցանկացողը օգնել այդ ընտանիքին կարող են իրանց նուէրները ուղարկել այդ ընտանիքի գլխաւոր Գրիգոր Մկրտչեան Անիտնեանին այս հասցէով Зарабашевская ул, № 33։

—

Ալէքսանդրապօլի գաւառի ԱՂՔԻԼԻՍԱՅ գիւղից մեզ գրում են. «Ամսիս 13 ին մեզանում սարսափելի չը տեսնված ձիւն եկաւ, նրա հետ և սարսափելի թիփի-բօրան, առաջացնելով մի դժբաղդ արկած որը դարձել է օրվայ խօսակցութեան առարկայ։ 14-ին հարևան Հաջինազար գիւղից 18-ամեայ մի նշանված երիտասարդ գնում է 12 վերստ հեռաւորութեամբ գտնվող Նոր-Ղարաքիլիսայ գիւղը իր բարեկամներից մէկին հրաւիրելու իր հարսանիքին, որ կայանալու էր երեք օր յետոյ։ Երիտասարդ փեսացուն իր ընկերի հետ վերադառնալիս են եղել մի քանի վերստ ճանապարհ, երբ բարձրանում է ահարկու թիփին, սար ու ձոր լցնում ձեան կոյտերով և ծածկում ճանապարհորդող զոյգին այնպէս որ չէ իմացվում, որ ձորի կամ որ խորքերի մէջ են թաղվել նրանք։ Շրջակայ գիւղերից հարիւրաւոր մարդիկ բաժանված խմբերի, սար ու ձոր ընկած որոնում են թշուառների մարմինները, բայց մինչև այսօր չեն գտել»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Առաջիկայ ճակատամարտը ծովի վրա։ «Ֆրանկֆուրտի լրագիրը» ասում է, որ Տօկիօում սպասում են ռուսների պարտութեան՝ ծովային ճակատամարտում, բայց չեն ծածկում, որ այդպիսի վճռական կռիւը կը պահանջէ նաև ճապօնացիներից խոշոր զոհեր թէ մարդկանց և թէ ռազմամթերքի։ Բալտիական էսկադրան մոլորեցնելու նպատակով, ծովափնեայ կրակները Ճապօնիայում յետ են քաշված, ըստ լուրերի 700 մետր տեղ։ (Н. Ж.)

Լուրեր Պորտ-Արտուրի մասին։ Այժմ ամեն մի տեղեկութիւն Պորտ-Արտուրի անձնատուր լինելու նախընթաց դէպքերի մասին մեծ հետաքրքրութիւն է ներկայացնում, անկասկած։ «Köl. Zeitung» լրագրի մէջ հաղորդված է մի քանի օր առաջ մի լուր Նագասակիից, թէ Պորտ-Արտուրի բերդը մօտ է անկման և թէ պահակազօրքը առաջարկել է անձնատուր լինել այն պայմանով, որ նրան թոյլատրվի նաւերի հետ միասին գնալ Ռուսաստան, բայց մերժումն է ստացվել։ Լուրերին նայելով, գեներալ Ֆոկը վիրաւորված է։ (Нов.)

—Կիկվանշանի ամրոցը գրաւելու ժամանակ իր սխրագործութեամբ աչքի ընկաւ մի ճապօնացի դիվիզիօնական գեներալ։ Նա հագաւ իր ամբողջ համազգեստը, շքանշանները, կապեց թուրը և երդվեց, որ անպատճառ կը վերցնէ ամրոցը կամ կը մեռնէ։ Այն ճապօնացիները, որոնք պէտք է ականներ պայթեցնէին ամրոցի տակ, անկասկած, հաստատ մահի առաջ էին գնում։ Ամրոցի՝ ռուսաց 300 հոգուց բաղկացած պահակազօրքից ազատվեցին միայն 20 հոգի։ (Н.)

—Դեկտեմբերի 11-ին Րէյտէրի գործակալութեան հաղորդում են Տօկիօից, թէ Պորտ-Արտուրի մօտ եղած ճապօնական մարտկոցների ռումբերը հասնում են այժմ «Սեվաստօպօլին»։ Ռումբերից մէնը արդէն ընկել է այդ նաւի վրա։ Կարծում են, որ զրահաւորը բոլորովին դուրս կը գայ կազմից։

—Տօկիօից դեկտեմբերի 12-ին հեռագրում են նոյն գործակալութեան, թէ Պորտ-Արտուրը պաշարող ճապօնական բանակը վերցրել է երէկ Տալուցզիատունը։ Պաշտօնապէս հաղորդում են ռուսական բոլոր առաջապահ դիրքերի անկման մասին, որոնք դասաւորված են ճապօնացիների աջ թևի հանդէպ։ (Сл.)

Ճապօնացիների կարգադրութիւնները։ Բեռլինից հեռագրում են դեկտեմբերի 12-ին, թէ այդտեղ ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, ամբողջ տարածութիւնը Կիւրոնգ կղզու և Ֆորմօզայի մէջ տեղ յայտարարված է պատերազմական դրութեան մէջ։ Ամեն տեղ կառուցանվում են պաշտպանողական ամրութիւններ բալտիական էսկադրան երևալու դէպքում։ Ճապօնական կայսրի յանուն ծովապետ Տօգօի տուած հրովարտակից յայտնվում է, որ ճապօնական էսկադրան, իրօք, թողել է Պորտ-Արտուրի նաւահանգիստը, որպէս զի հանդիպէ ռուսաց երկրորդ խաղաղ ովկիանոսեան էսկադրան։ Կայսրի հրովարտակը արժանին է հատուցանում ծովապետ Տօգօին, որ իրագործեց ճապօնացիների առաջադրած նպատակը նրանով, որ ուժասպառ արեց պօրտ-արտուրեան էսկադրան։ (Сл.)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

21 դեկտեմբերի

ՏՕԿԻՕ (Րէյտէր)։ Ստեսսելի՝ Նօգիին գրած նամակի մէջ ասված է, թէ դիմադրութիւնը այլ ևս անօգուտ է։ Միկադօն ուղարկեց Նօգիին հեռագիր, որի մէջ յարգանքի արժանաւոր հարկն է տալիս Ստեսսելին և հրամայում է անձնատուութեան ժամանակ ցոյց տալ զինւորական լիակատար յարգանքներ։

ՏՕԿԻՕ (Րէյտէր)։ Նօգիի հեռագիրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց։ Ամբոխը խռնվել է փողոցներում։ Բազմաթիւ թափօրներ ընթանում են քաղաքի մէջ երաժշտութեամբ։

ՉԻՖՈՒ (Րէյտէր)։ «Վլաստնի» նաւի հրամանատար՝ կապիտան Կարդէվը յայտնեց, որ վաղը հաւանօրէն, ճապօնացիները կը մտնեն Պորտ-Արտուր։

ԼՈՆԴՈՆ, 21 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Մամուլը չորս զօրավարներ է տալիս Ստեսսելի քաջութեան, Պորտ-Արտուրի պահակազօրքին և պաշտպանող բանակին։ Մի քանի լրագիրներ ասում են, թէ Պորտ-Արտուրի պաշտպանումը առաջին տեղը կը գրաւէ նոր պատմութեան մէջ, մրցելով նոյն իսկ հին պատմութեան մէջ յայտնի պաշտպանումների հետ։ «Դէյլի Տելեգրաֆ» ասում է, թէ պաշտպանումը ծածկեց անթառամ պսակով Ստեսսելին և նրա հերոսական զօրքերին։ Նրա պաշտպանութիւնը ահագին ազդեցութիւն ունեցաւ Մանջուրիայի արշաւանքի վրա։ Ճապօնացիների ամենամեծ զօրավարը կայանում է նրանում, որ նոյն իսկ ռուսների հերոսութիւնը այնպիսի գեներալի հրամանատարութեամբ, ինչպէս Ստեսսելն է, անզօր հանդիսացաւ նրանց դէմ։ «Ստանդարտը» ասում է, որ Պորտ-Արտուրի առումը ներկայացնում է պատմութեան մէջ ամենանշանաւոր իրողութիւն։ «Դէյլի Քրօնիկլի» մէջ տպված է Րօբերտսի հեռագիրը, որ ասում է, թէ Պորտ Արտուրի պաշտպանութիւնը հոյակապ է։ «Ինչպիսի նշանաւոր մարդ է Ստեսսելը»—ասում է Րօբերտսը և խոնարհվում է նրա առաջ, ամբողջ աշխարհի հետ միասին։ Ուօլլի հեռագրում, է, որ հիացած է ռուսների հերոսական պաշտպանութեամբ։

ՎԻԵՆՆԱ։ «Նայէ Ֆրայէ Պրէսսէ» թերթի աշխատակցի հետ ունեցած խօսակցութեան ժամանակ շտաբի պետ Բէկը խօսեց Ստեսսելի մասին այսպէս. «Եթէ կայ մէնը, որ արժանի է կոթողի, դա Ստեսսելն է։ Հիացած եմ այդ գեներալով։ Ի հարկէ, կան և ուրիշ արժանաւոր հերոսներ այդ կռիւների մէջ, բայց Ստեսսելը կատարեց իրապէս հոյակապ սխրագործութիւն և պատկանում է այն զօրավարների թւին, որոնք արժանի են կոթողի՝ պատերազմական պատմութեան մէջ։»

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գեներալ-ադիւտանտ Կուրոպատկինի ամենահպատակային հեռագիրը Նորին Կայսերական Մեծութեան անունով 1904 թ. դեկտեմբերի 20-ին. «Դեկտեմբերի 10-ին գիշերվայ ժամը 4 ին մօտ յայտնվեց հակառակորդի արշաւումը, մօտ երկու վաշտ ոյժով, Լամատունի գիւղից։ Հարուածվելով հրացանային կրակով, հակառակորդը յետ մղվեց։ Դեկտեմբերի 20 ի գիշերը կամաւորները կապիտան Դեմիտրօվի ընդհանուր հրամանատարութեամբ յարձակումն գործեցին Ֆօնշէն գիւղի վրա՝ պաշտպանողական պարիսպը քանդելու նպատակով, որի համար ճապօնացիները միշտ հարուածում էին մեր կայանները և թագստոցները։ Կամաւորները մտեցան գիւղին ծածուկ, առանց գնդակահարութեան. կամաւորների մի մասը անցաւ գիւղի ետևը և միաժամանակ ամենքը «ուրա» աղաղակներով թափվեցին ամեն կողմից գիւղը և յետ մղեցին նրա միջից ճապօնացիներին, որից յետոյ սապեօրները պայթեցրին պատը։ Այդ ժամանակ կարողացանք բռնել 6 ճապօնացի, որոնցից երկու վիրաւոր մեռան։ Մեզ մօտ սպանվեց մի հատ զինւոր և մինն էլ վիրաւորվեց։ Վերոյիշեալի մասին ամենահպատակօրէն զեկուցանում եմ Ձերդ Կայսերական Մեծութեան»։

ՉԻՖՈՒ։ (Րէյտէր)։ Այստեղ ժամանած 4 հակաականանաւերը վճռեցին զինաթափ լինել։ Նրանք պինդ կերպով իրար կապվեցին։ Որովհետև նաւահանգստում չը կայ ոչ մի չինական զինւորական նաւ, այդ պատճառով մաքսային յանձնաժողովը առաւ նրանց հսկողութեան տակ։ Երեկոյեան ժամը 4-ին նաւահանգիստ մտան ճապօնական 3 ականանաւ, ցոյց արին և միացան նաւահանգստին դուրս կանգնած միւս զինւորական նաւերի հետ։ Որովհետև ռուսները զինաթափ արին նաւերը, այդ պատճառով միջադէպի հնարաւորութիւն չէ նախատեսվում։ Ռուս էկիպաժներին, որոնց մէջ շատ հիւանդներ կան, դաօտան առաջարկեց բնակարան չինական մարտկոցում։ Մաքսատան պաշտօնեաները պահպանում են նաւերը, օտարներին չը թողնելով մօտենալու։ Ռուս օֆիցերներն առանց տարաձայնութեան, միօրինակ պատմում են բերդի վիճակը. ռմբակոծութիւնից 5 օր առաջ տեղի ունէին շտուրմներ ցերեկ-գիշեր։ Վերջին օրերի սարսափներն ամեն տեսակ նկարագրութիւնից բարձր են։ Ռումբերն ընկնում էին հիւանդանոցները։ Վիրաւորները հրաժարվում էին մնալ նրանց մէջ։ Ջը նայելով խիստ ցրտին, մի քանիսը պառկում էին փողոցներում բեկորների կոյտերի վրա, միւսները դժուարութեամբ հասնում էին մինչև կռւի գիծը, ճապօնացիների վրա քարեր էին արձակում և դիրքերի վրա մնում էին մինչև որ կամ գերի էին ընկնում և կամ սպանվում։ Այդ շարունակվեց 5 օր և 5 երկար

գիշեր։ Հիւանդանոցները լցված են։ Թէև ռումբերը գործ էին դրվում շատ խնայողաբար, բայց էլի նրանց կարիքն զգացվեց։ Ռումբերի և շրապնէլների անմիջական շառաչիւնների տակ, որոնք տեղում էին քաղաքի և նաւահանգստի վրա, հաւաքվեց ընդհանուր զինւորական խորհուրդ, որը եկաւ միաձայն վճռի՝—անձնատուր լինել պատւաւոր պայմաններով կամ մեռնել կռւում։

ՄՈՒԿԴԷՆ, 19 դեկտեմբերի։ (Սեփ. Թղթ.)։ Դիրքերի վրա խաղաղութիւն է։ Զօրքերը պատրաստվում են մեծ տօնը դիմաւորելու։ Պատրաստվում են տօնածառեր, որպէս զի յիշեցնեն ծննդավայրը։ Վերջին օրերը ցուրտը 5 աստիճանի է։

ԼՈՆԴՈՆ. (Րէյտէր)։ «Րէյտէրի Գործակալութեան» ներկայացուցիչը ճապօնական գեսպանի հետ խօսակցութեան ժամանակ, վերջինս յայտնեց, որ Պորտ-Արթուրը Ճապօնիային յանձնելու հետևանքներն անկասկած են։ Ճապօնական նաւատորմը ազատ է։ Պաշարող բանակի ազատվելը Ճապօնիային հնար է տալիս աճած, մեծացած զինւորական ուժին տալ ուրիշ գործադրութիւն։ Ճապօնական բազուկը այժմ աւելի ուժեղ է քան երբ և է։

ՉԻՖՈՒ, 20 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Կապիտան Կարգէլ հաղորդեց «Րէյտէրի գործակալութեան ներկայացուցչին, որ Պորտ-Արթուրն ընկնում է ուժասպառութեան պատճառով։ Բերդապահ զօրքի մնացորդը հերոսական քաջութիւններ էր գործում հինգ օր և հինգ գիշեր շարունակ։ Երէկ հասան մարդկային համբերութեան սահմանին։ Բերդի ստորերկրեայ քարայրէն մասերում ամեն տեղ երևում են սև դէմքեր, որոնց վրա դրոշմված են սովի, ուժասպառութեան և չափազանց ջղային գրգռման հետքեր։ Մարդիկ, որոնց դիմում էին հարցմունքներով,—չէին պատասխանում։ Նրանց աչքերը պարզ ասում էին, որ նրանք չէին հասկանում հարցերը։ Ուտեստի պաշարների պակասութիւնը ընդհանուր էր։ Վերջին ամիսների ընթացքում մի քանի մարտկոցներ չը կային։ Նրանք լռում էին, որովհետև չէին կարող պատասխանել թշնամուն։ Ցարձակումների ժամանակ սւիններով վայր էին գլորում թշնամուն։ Դեռ երէկ Ստեսսէլ կամենում էր շարունակել կռիւը, չը նայելով, որ տանջվում էր ստացած վէրքերից։ —«Սակայն մենք այլ ևս չենք կարող կռւել,—ասում էին գեներալները,—մեր մարդիկը չեն կարողանում շարժվել։ Նրանք ննջում են։ Նրանք չեն կարողանում ոտի վրա կանգնել։ Մենք կարող ենք հրամաններ արձակել, բայց նրանք չեն կարող կատարել հրամանները։—«Ուրեմն դուք իւրենց կռւեցէք, պարոն գեներալներ» — բացականչեց Ստեսսէլ բռունցքները սեղմելով։ Նա կարծես կատաղած էր։ Լօշչինսկի, Վիրէն, Սմիրնով, Ֆոկ և ուրիշները յուսահատ ձայնով խորհուրդ տուեցին այն քայլն անել, որից ամենքը այնքան երկար ժամանակ վախենում էին։ Արթուրը վաղուց բանակցութիւններ կը սկսէր, եթէ Ստեսսէլ պնդելիս չը լինէր, որ ինքն կատարելու է իր Թագաւորին տուած խօսքը։—Կարգէլ սուտ անուանեց այն լուրերը, թէ միայնակ Ստէսսէլը չէ ցանկանում բերդի անձնատուր լինելը։ Եթէ չը սպառվէին մթերքները, բերդը էլի մի քանի ամիս կը պաշտպանվէր։ Միայնակ Բարձր լեռը ռուսներին 5000 մարդ նստեց։ Այդ բարձունքի գրաւումը վախճանի սկիզբն էր։ Կորուստների ընդհանուր թիւը յայտնի չէ մինչև անգամ բարձրաստիճան օֆիցէրներին։ Օգոստոսից սկսած կռիւները անխնայ էին։ Ճակատամարտի մէջ ճապօնացիները շատ աւելի թոյլ էին ռուսներից։ Սւիններով կռւի մէջ մի ռուս յաղթում էր չորս ճապօնացիների։ Բերդի գրաւումը 80-ից մինչև 100 հազար մարդ նստեց ճապօնացիներին։ Երբ մի անգամ սպանվեց ճապօնական պլինգը,—պատմում էր Կարգէլ,—ճապօնացիները խնդրեցին յանձնել իրանց պլինգի մարմինը։ Մենք քաղաքավարութեամբ ընդունեցինք պատւիրակներին և առաջարկեցինք նրանց գարեջրի մի շիշ, ուզենալով ցոյց տալ, որ մենք առատ ուտելիքներ ունենք, այն ինչ իսկապէս դա մեր վերջին շիշն էր։ Իսկապէս մեր ուտելիքը երեք ամիս շարունակ բաղկացած էր բրնձից և շնորհիւ այդ բանի հարիւրաւոր մարդիկ հիւանդացան ցինգայով։ Բանակցութիւնների վերաբերմամբ կապիտանն ասեց, որ Ստեսսէլի ներկայացուցիչն էր գնդապետ Ռէյս։ Համաձայնութիւնը սպասվում էր կէս գիշերից աւելի վաղ։ Լիազօրները շատ սիրալիր տոն միմեանց հետ։ Նրանք քաղցր խօսքեր ասեցին միմեանց, գովաբանելով պաշտպանների և պաշարվածների քաջութիւնը։ Սեղան գցվեց գինիներով և կերակուրներով։ Այն տեղեկութիւնը, որ Պորտ-Արթուրում մնացել են 5000 մարդ, իսկապէս ճիշտ չէ այն տեսակէտից, որ նրանց մեծամասնութիւնը հիւանդ է կամ տանջվում է թեթև վէրքերից։ Թեթևութեան ամենամեծ զգացմունքով ընդունվեց այն տեղեկութիւնը, թէ Ստէսսէլ համաձայնվել է բանակցութիւններ սկսել բերդը յանձնելու մասին։ Վերջին մի քանի օրերի ամբակոծութիւնը սարսափելի էր։ Բոլորն ասում էին, որ մի չև անգամ Ստէսսէլ ստիպված էր համոզվել, որ անօգուտ է շարունակել դիմադրութիւնը, որովհետև ռուսական թնդանօթները չէին կարող պատասխանել։ Մենք կարող էինք մի ամիս առաջ անձնատուր լինել զինւորական բարձր պատիւներով։ Անձնատուր են լինում մի բուռը մարդիկ, որոնց ուժերը սպառված են։ Ճապօնացիները ստանում են բերդը։ Արթուրի բերդը ծածկված մի անապատ։ Արթուրի հոյակապ շէնքերից ոչ մէկը չէ մնացել։

22 դեկտեմբերի

ԼՈՆԴՈՆ, 21 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Պետութիւնները ակնեւ ընտելանում են այն մտքին, որ Ճապօնիան մեծութիւն է, որի հետ չէ կարելի այնպէս վարվել, որպէս վարվեցին նրա հետ մի քանի տարի առաջ Ռուսաստանը, Գերմանիան և Ֆրանսիան։ Կուրօպատկինի համբերատար հանճարը ցոյց տուեց իր կատարեալ ուժը վեց ամիս տեւող պաշտպանողական պատերազմի մէջ։ Սակայն նա այժմ կանգնած է շատ աւելի դժուար խնդրի առաջ։ Պատիւ վ են դուրս եկել Ստեսսելը և ինքը, բայց էլի ինչ կարող է անել Կուրօպատկին այդ հեռաւոր դաշտավայրերում։ Մենք յոյս ունենք, որ Ճապօնիան կը դիւրացնէ, մեր կարծիքով, Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող ընդհանուր ցանկութեան իրագործումը, խաղաղութեան ցանկութիւնը, շատ կարելի է ոչ շահաւէտ, բայց, անկասկած, ոչ ամօթալի։

ՀԱԱԳԱ, 50 դեկտ.։ (Րէյտէր)։ Դեկտեմբերի 18 ին կայացաւ մինիստրական խորհրդի արտակարգ նիստը, ուր քննվում էր Նիդերլանդեան - Հնդկաստանի չէզոքութիւնը ապահովացնելու համար միջոցներ ձեռք առնելու հարցը, ռուսական էսկադրայի մօտենալու պատճառով։

ՉԻՖՈՒ, 21 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Վերջին բարկասը հեռացաւ Պորտ-Արթուրից երեկոյեան 8 ժամին։ Այն ժամանակ դեռ շարունակվում էին բանակցութիւնները ճապօնական և ռուսական ներկայացուցիչների մէջ Պորտ Արթուրի անձնատուր լինելու մասին, Արծուի Բոյն ամրոցի մէջ, Էրլունգշանի մօտ։ Ասում են, որ Ստէսսէլի առաջարկութիւնները թողնել ռուս վիրաւորները և հիւանդները ռուսաց բժշկական հսկողութեան ներքոյ, ինչպէս և զէնք չը կրողներին քաղաքից հեռացնելու մասին, ընդունվեցին Նօգիի կողմից բարեացակամօրէն։ Ընդհակառակը, ռուսաց զօրքի զէնքով դուրս գալու պայմանները երկար խորհրդակցութեան առարկայ դարձան։—Նաւակի հրամանատար պօդպօրուչիկ Կլեսօվէչ ասաց խօսակցութեան մէջ, որ վերջին երկու օրը մի հատ հրաձգութիւն չէ եղել։ Այն, ինչ որ չինացիները լսեցին վերջին գիշերը, ռուսների ձեռքով կատարված՝ ամրոցների, նաւերի, մագազինների, շտեմարանների, կայանների և Պորտ Արթուրում եղած բոլոր արժէքաւոր իրերի պայթեցումն էր։ Քաղաքը գրեթէ ամբողջովին աւերակ էր։ Նաւերը ոչնչացան ծանր մահուամբ Նրանց վերջնական ոչնչացման համար պէտք էր մի քանի պայթիւն ևս։ «Սեվաստոպօլը» այրվեց, իսկ յետոյ բոլորովին շրջվեց։ Մուտքը դէպի Արթուր փակված է խորտակված նաւերով։ Միակ նաւերը, որոնք պահվում են ջրի վրա Արթուրում—դրանք լողացող հիւանդանոցներն են—«Կազան» և «Մօնգօլիա»։ Ջրանցքի փակման պատճառով, նրանք չեն կարող մտնել ծովը։

22 դեկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Նորին Կայսերական Մեծութիւնը դեկտեմբերի 21-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, հասաւ Բերեզինա կայարանը, ուր պլատֆօրմում շարված էր պատուաւոր պահակ։ Անցնելով ճակատը Թագաւոր Կայսրը հետևոտն անցաւ երկաթուղու երկարութեամբ շարված զօրագնդի առջևից. ապա օրհնելով գնդերը, Թագաւորը շնորհակալութիւն յայտնեց զինւորներին ծառայութեան համար և պահանջեց առողջութեամբ վերադառնալ հայրենիք։ Ժամը 11 և 30 րոպէին Նորին Մեծութիւնը գնացքով եկաւ Բօբրույսկ, ուր բարեհաճեց ընդունել վօկզալում տեղական ուղղափառ և կաթօլիկ հոգևորականութեան, Բօբրույսկի քաղաքային կառավարութեան, հրէական հասարակութեան, գաւառների գիւղացիների ներկայացուցիչներին։ Թագաւոր Կայսրը հետևոտն աչքի անցրեց զօրագնդերը և ժամը 12-ին մեկնեց Կայսերական գնացքով, ուղեկցված զօրքերի, պատգամաւորութիւնների և ճանապարհի երկու կողքին կանգնած ժողովրդի ոգևորված աղաղակներով։

Ի նկատի ունենալով «Русское Правда» լրագրի շարունակվող վնասակար ուղղութիւնը, ներքին գործերի մինիստրը որոշեց յայտնել նրան երկրորդ նախազգուշացումն։

ՏՕԿԻՕ, 20 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Պորտ-Արթուրի անձնատուր լինելը իմացնող Նօգիի հեռագրի բնագիրը. «Լիազօրները աւարտեցին բանակցութիւնները այսօր ժամը 4 և 30 րոպէին։ Ռուսական կօմիսարը ընդհանրապէս ընդունեց մեր դրած պայմանները և համաձայնութիւն տուեց անձնատուր լինելուն։ Դօկումենտը մեր ձեռքումն է ստորագրելու համար։ Հէնց որ բանակցութիւնները վերջացան, երկու բանակները դադարեցրին թշնամական գործողութիւնները։

ՏՕԿԻՕ, 21 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Ճապօնացիները գրաւեցին այսօր շատ ամրոցներ Պորտ-Արթուրում։ Ռուս օֆիցէրներին և պաշտօնեաներին թոյլատրվում է ազնիւ խօսքով վերադառնալ Ռուսաստան։ Օֆիցէրները պահում են սրերը։ Անձնատուր լինելու պայմանների համաձայն, զինւորները պէտք է գնան Ճապօնիա իբրև պատերազմական գերիներ։

ՄՈՒԿԴԷՆ։ Լուրերին նայելով, հակա-ճապօնական խռովութիւնը Կորէայում սաստկանում է։ Խասագվա գեներալի պահանջով, երկու քաղաքական ընկերութիւնների պետերը, կորէական զօրքերի հրամանատարներ՝ Սունգը և Խօնգը, բանտարկված են ռուսներին ցոյց տուած համակրութեան համար։ Կորէական բոլոր օֆիցէրները, նոյն իսկ ոչ ռուսահպատակ կորէացիներից, բայց որոնք ազգականներ ունեն Պրիմօրեան շրջանում, արձակված են ծառայութիւնից։

ՄՈՒԿԴԷՆ։ (Սեփ. Թղթակցից)։ Անգլիական Թղթակից Մէկկէնզի պաշտօնապէս յայտնեց Տեանցզինում, որ ճապօնացիների կորուստները Լեաօեանի մօտ տեղի ունեցած կռիւներում հաշւում է 40,000 մարդ։ Թղթակիցը, շրջակայելով խրամատները, տեսել է ռուսական մի դիակի վրա ճապօնական տասը դիակ։

ՎԼԱԴԻՎՕՍՏՕԿ։ Ոստիկանութեան և հրդեհաշէջ կօմանդայի ստորին պաշտօնեաներին, մթերքների թանգութեան պատճառով, գանձարանից է ապրուստ տրվում։ Նոյն պատճառներով պօստ-հեռագրական գրասենեակի պաշտօնեաներին թոյլատրված է մթերքներ ձեռք բերել մթերքներ հայթայթող մագազիններում։ Սառուցը Ամուրեան ծոցում այնքան ամրացել է, որ գիւղացիները մթերքներ և խոտ են տանում հակառակ ափից։

ՉԻՖՈՒ։ 21 դեկտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Պորտ-Արթուրից եկած ականանաւերի էկիպաժի խօսքերով, բերդապահ զօրքը պաշարման սկիզբը բաղկացած էր 35,000 մարդուց, որոնցից 11,000 սպանված են, 16,000 մարդ բժշկվում են վէրքերից և հիւանդութիւններից և 8000 մարդ անդադար գտնվում էին մարտկոցներում, մի և նոյն ժամանակ այդ թւից արդէն զօրքերի շարքից դուրս են բերված 2000 մարդ։ Երբ գեներալ Ստեսսէլ անձնատուր լինելու մասին առաջարկութիւն ուղարկեց գեներալ Նօգիին, այդ նամակի մէջ գրում էր. «Ես 8000 մարդ ունեմ մարտկոցներում, որոնցից 6000 մարդ ընդունակ են կռիւը շարունակելու։ Այդ 6000 մարդիկ պատրաստ են մեռնել, բայց այդ բանը ձեզ կը նստէ մարդկանց երրակի քանակութիւն։ Պաշարման ժամանակ վիրաւորված է բերդապահ զօրքի 26%-ը։ Դա բացատրվում է նրանով, որ վիրաւորները վերադառնում էին զօրքերի շարքը երբեմն մինչև եօթ անգամ։ Ռուսները կարծում են, որ բերդի գրաւումը նստել է ճապօնացիներին 200 միլիոն իեն։

ՄՈՒԿԴԷՆ։ (Սեփ. Թղթ.)։ Պէնեանի մօտ կորէական քաղաքական ընկերութիւնը, որ հրաժարվեց աշխատելուց երկաթուղու վրա, հարկադրված էր աշխատելու ուժով։

ՆԻԺՆԻ ՆՕՎԳՕՐՕԴ։ 22 դեկտեմբերի։ Մայր եկեղեցում իշխանութիւնների և ժողովրդի ներկայութեամբ հոգեհանգիստ կատարվեց Պորտ-Արթուրի պաշարման ժամանակ սպանված գեներալ Կօնդրատէնկօյի համար։

ԼՕՆԴՕՆ։ (Րէյտէր)։ Լրագիրները գտնում են, որ Պորտ-Արթուրի անձնատուր լինելու պայմանները մեծահոգի են։ Ընդհանուր կարծիքն այն է, որ բերդի առումը միայն քիչ չափով կը մօտեցնէ խաղաղութեան։ «Դէյլի Տելեգրաֆ»-ը ասում է, որ միջնորդութեան մասին մտածել էլ չի կարելի, եթէ կռւող կողմերը այդ չը խնդրեն։ «Գրաֆիկը» ը ասում է «Եթէ աննշան լինէին այս շահերը, որոնց համար մաքառում են կռւող կողմերը, այն ժամանակ Ռուսաստանը կարող էր համաձայնել քննելու իր արժանապատւութեանը համապատասխանող հաշտութիւն կապելու հարցը, բայց Ռուսաստանը կռւում է ոչ միայն պրեստիժի համար. նրա դրութիւնը արևելեան Ասիայում գտնվում է վտանգի մէջ, ուստի և միջամտութիւնն անհնարին է։

ԼՕՆԴՕՆ։ (Րէյտէր)։ ճապօնացիների կազմած ծրագրի համաձայն ամբողջ նաւատորմը ազատ պէտք է լինի միահամուռ կերպով գործելու այն գործողութիւնների ժամանակ, որ կատարվելու են ամենամօտ ապագայում։ Այդ ծրագրի գլխաւոր կէտերն են՝ յարձակվել Վլադիվօստօկի վրա, պաշարելով ծովից և ցամաքից և մի և նոյն ժամանակ գրաւելով Սախալինը։ Օժանդակիչ կրէյսէրները պէտք է հետամուտ լինեն ածուխի տրանսպորտներին։ Ճապօնացիները յոյս ունեն, որ նրանց կը աջողվի այդ ձևով ոչնչացնել ռուսաց նաւատորմի շարժուն ուժը։

ԼՕՆԴՕՆ։ Րէյտէրի գործակալը Տօկիօից հեռագրում է, թէ Ստեսսէլը հեռագրով դիմել է Թագաւոր Կայսրին, թոյլտւութիւն խնդրելով, որպէս զի գերի օֆիցէրները ազնիւ խօսք տան այս պատերազմի ընթացքում ճապօնացիների դէմ չը կռւել։

ՎԷՅԽԱՅՎԷՅ։ (Րէյտէր)։ Անգլիական «Անգրօմեդա» կրէյսէրը առաւօտեան դուրս եկաւ դէպի Պորտ-Արթուր պաշարեղէնի և դեղերի մեծ քանակութեամբ ռուս վիրաւորների և հիւանդների համար։

ԼՕՆԴՕՆ։ «Րէյտէրի» Թղթակիցը տեղեակ աղբիւրներից իմացել է, որ Լօնդօնում ոչ մի բան յայտնի չէ, որ տեղիք տար կարծելու, թէ Նիւ-Եօրկում և Վաշինգտօնում հաշտութիւն կայացնելու փորձեր են լինում։ Այստեղ չեն հաւատում այն կարծիքին, թէ հնարաւոր է շուտափոյթ հաշտութիւն։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գեներալ-ադիւտանտ Ստէսսէլի ամենահպատակ հեռագիրը Նորին Կայսերական Մեծութեան. 1) Դեկտեմբերի 3-ից՝ ստացված 1904 թւի 21-ին. «Ամենահպատակօրէն զեկուցանում եմ մի տխուր նորութեան մասին. երէկ, 9 ժամին երեկոյեան, երկրորդ մարտկոցում, ամրացած զօրանոցի մէջ ընկած 11 դիւյմանոց ռումբի պայթումից սպանվեցին հերոս և մեր պարծանք գեներալ Կօնդրատենկօ, փոխ-գնդապետ Նաումենկօ, գնդապետ Րաշեվսկի, կապիտան Զէդգէնիձէ, պօրուչիկ Սենկեվիչ, շտաբս-կապիտան Սավեցկի, պրապորշչիկներ Սմօլեանինով և Նեելով, վիրաւորված են 7 օֆիցէր։ Գեներալ Կօնդրատենկօյի մահը ցնցող ազդեցութիւն գործեց։ Նոյեմբերի 28 ին, երբ ճապօնացիները գրաւեցին Բարձր սարը, բոլոր նաւերը, որոնք կանգնած էին ներքին նաւահանգստում, ջրասոյզ արվեցին 11 դիւյմանոց ռումբերով, բացի «Սեվաստօպօլից», որ Էսսէնի հրամանատարութեամբ դուրս եկաւ արտաքին նաւակայանը և ահա չորրորդ օրն է՝ պաշտպանվում է ականանաւերի յարձակումներից։ Այսօր ճապօնացիներին օգնութեան եկան 6—10 բատալիօններ։ Բոլոր խրամատները բերդի առաջ խիտ առ խիտ գրաւված են փոքր թնդանօթներով և գնդաձիգներով։ Սպասում ենք յարձակման։ Ճապօնացիները 11 դիւյմանոց ռումբերով հարուածում են մեր հիւանդանոցները։ 6 րդ հիւանդանոցը քանդված է և սաստիկ վնասված են 9 րդ և 11-րդ հիւանդանոցները։ Վիրաւորված են 2 բժիշկ, գթութեան մի քոյր և նորից վիրաւորված են շատ վիրաւորներ։ Եգերմէյստէր Բալաշով աշխատում է առանց հանգստութեան, բայց երբ կան 10,000 վիրաւորվածներ, յաճախ տեղի են ունենում ամբակոծութիւններ և տիրում է սառնամանիք, օգնութիւնը դժուար է։ Օֆիցէրների թիւը շատ քիչ է։ Հոկտեմբեր և նոյեմբեր ամիսների ընթացքում զօրքերի շարքից դուրս եկան 200 մարդ։ Ֆէլդֆէբէլներին և կոնտէր - օֆիցէրներին տալիս եմ պրապօրշչիկի աստիճան. նրանք ծառայում են հերոսների նման. առանց նրանց ես կարող կը լինէի գործել»։—2) 1904 թւի դեկտեմբերի 7 ից. «Երէկ ես դուրս հանեցի զօրքերը 2-րորդ մարտկոցից և ուղարկեցի դէպի Արծուի Բունը և Չինական պատը՝ հրամայելով պայթեցնել մարտկոցի ամրութիւնները։ Ամսի 5-ին և 6-ին մեր ունեցած կորուստները հասնում են

200 մարդու։ Արեւմտեան ճակատի կողմից եապօնացիները խրամատներ փորելով դանդաղութեամբ մօտենում են 5-րորդ մարտկոցին։ Մեր ուժերը վերջանալու վրա են։ Պաշտպանողները տրամադրված են արիաբար։ Բերդը պաշտպանելու համար իմ ձեռքի տակ կայ ծովային զօրքի հետ միասին 12,000 մարդ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ, ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Ձեռնարկութիւն Կայսերական Թատրոնների արտիստ Լ. Դ. Դօնսկօյի
ՏՕՆԱԿԱՆ ՌԷՊԷՐՏՈՒԱՐ
Դեկտեմբերի 26-ից մինչեւ յունվարի 1-ը 1905 թ.
Կիրակի, դեկտեմբերի 26 ին 2 ներկայացում։ Ցերեկվայ, հանրամատչելի գներով կը ներկայացվի
Ֆ Ա Ո Ւ Ս Տ
օպերա 5 գործ. երաժ. Գունօյի։

Գիշերվայ մասնակցութեամբ Լ. Դ. Դօնսկօյի կը ներկայացվի «ՊԻԿՕՎԱՅԱ ԴԱՄԱ» օպ. 3 գործ. և 7 պատկ. երաժ. Չայկօվսկու։

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 27-ին 2 ներկայացում։ Ցերեկվայ. հանրամատչելի գներով կը ներկայացվի «ԵՎԳԵՆԻՅ ՕՆԵԳԻՆ» օպերա 3 գործ. 7 պատկ. երաժ. Չայկօվսկու։ Գիշերվայ ներկայացում. կը ներկայացվի «ՍՆԵԳՈՒՐՕՉԿԱ» օպերա 4 գործ. նախաբանով երաժ. Րիմսկի-Կորսակօվի։

Երեքշաբթի, դեկտ. 28 ին գիշերվայ ներկայացում մասնակցութեամբ Լ. Դ. Դօնսկօյի կը ներկայացվի «ՆԵՐՕՆ» օպ. 4 գործ. երաժ. Ռուբինշտէյնի։

Չորեքշաբթի, դեկտեմբերի 29 ին վրաց դրամատիկական ընկ. ներկայացում։

Հինգշաբթի, դեկտ. 30 ին գիշերվայ ներկայացում, մասնակցութեամբ Լ. Դ. Դօնսկօյի. կը ներկայացվի ՄԱՆՕՆ, օպեր. 5 գործ. երաժ. Մասնէնէի։

Ուրբաթ, դեկտ. 31-ին կը ներկայացվի 1) ՍԵՎԻԼՍԿԻ ՑԻՐՈՒԼՆԻԿ, օպեր. 3 գործ. երաժ. Րօսսինի. 2) ՆՈՐ ՏԱՐՎԱՅ ԴԻՄԱՒՈՐՈՒՄԸ և ԴԻՄԱԿԱՀԱՆԴԷՍ։ Լօժաներում, պարտէրում, ամֆիտէատրում և 2 դ ու 3-դ եարուսների բալկօնում տոմսակ վերցնողները իրաւունք ունեն ձրիալ դիմակահանդէսում։

Շաբաթ, յունվարի 1 ին 1905 թւ. կը ներկայացվի «ԲՕԿԱՉԻՕ», կօմիքական օպէրա, 3 գործ. երաժ. Զուպպէի։

Առաւօտեան ներկայացումների սկիզբն է ցերեկվայ $12^{1}/_{2}$ ժամին, իսկ երեկոյեանները երեկոյեան 8 ժամին։

Տոմսակները ծախվում են։

(հ. շ. շ.) 1-3

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
նախկին օրդինատօր Մոսկվայի համալսարանի կլինիկայի
Ընդունում է յատկապէս միզանցքասեռական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններ ունեցողներին։ Ընդունելութիւնն ամեն օր՝ 10—11 ժամին առաւօտեան և 6—8 ժամին երեկոյեան։ Ռտիշչեվսկի № 1, «Պօժարնի կօմանդի» դիմացը. տէլէֆօն № 11. 7—10

Շ Ք Ե Ղ
Լոյս տեսաւ «ՇՔԵՂ»-ի Ե. պրակը, տասը գեղարուեստական նկարներով, արժէ 1 ր. 20 կ. տասնեակով գնողին հատը 1 րուբլի։
Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ
մի այլ գեղարուեստական ընտիր հրատարակութիւն տպագրված խաւաքարտի վրա (բրիստոլ կարտոն)
ՏԱԽՏԱԿ ՕՐԱՑՈՅՑ 1905 Թ.
Տ. Սիրանոյշի 30-ամեայ բեմական գործունէութեան յիշատակին, 30X40 սմ. մեծութեամբ, զանազան դերերի մէջ և քաղաքական տարազով։
Արժէ Թիֆլիսում . . . հատը 20 կ.
Իսկ գաւառների համար . . » 25 »
(Գաւառից 10-ից պակաս պատուէրները չեն կատարվում),
իսկ 10-ից աւելին կը նստի հատը . 20 կ.
Ալբոմ և Օրացոյց միասին գնողին՝ Օրացոյցը կարժենայ . . . 10 »
Նպատակայարմար տօնական ընծայ կարող են լինել մեր Ալբոմները, Հայ գործիչների բացիկները (130 տեսակ—100 ով՝ 2 ր. 50 կ։ իսկ 1000-ով՝ միայն 20 ր.), Օրացոյցը և այլ ընտիր գեղարուեստական հրատարակութիւնները։ Շտապեցէք դիմել մեզ հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, фототипія Гнуни—Маримъ. 4—15

Լոյս տեսաւ
Ե. ԼԱԼԱՅԵԱՆԻ
ժողովրդական առակներ
ա) ՄՕԼԼԱ-ՆԱՍՐ-ԷԴ-ԴԻՆ
բ. տպ. գինն է 25 կ.
բ) ՀՈՔՈՍ
Գինն է 5 կ.
դիմեր՝ Е. Лалаянцъ, Тифлисъ, Саперная 5. 1—3

Երդուեալ հաւատարմատար
Ս. Ս. ՄԷԼԻՔ-ԱԴԱՄԵԱՆՑԻ
„Практическое Руководство"
для составленія бумагъ по дѣламъ Гражданскаго Судопроизводства въ ЗАКАВКАЗСКОМЪ КРАѢ, изд. 1904 года".
Գինն է 1 րուբլի։
Վաճառվում է Թիֆլիսում. Կենտրոնական, Խիդդէկելի և Գուտտէնբէրգ գրավաճառանոցներում։ Հեղինակին դիմողներ՝ (Прис. повѣр. С. С. Меликъ-Адамову, Тифлисъ. Межевая ул., д. № 40) 10 օրինակից աւելի պահանջողները՝ ստանում են 20% զեղչ և ճանապարհածախս չեն վճարում։ ե. շ. 15—30

Հրաւիրում եմ
ԹԱՌԻՍՏՆԵՐԻՆ
Ջութակահարներին, ֆլէյտիստներին
ամառան օրկեստր
կազմակերպելու։ Ցանկացողները խնդրեմ վաղօրօք հասցէները թողնեն «Կոզգեռե» խմբագրութեան, «Тифл. Листокъ» ի դիմաց կամ ուղարկեն ինձ՝ Կատլեարևսկայա փող, սեփ. տուն.
ե. հ. Անտօն Մայիլեան

Յ. ԴԱՂԲԱՇԵԱՆԻ
I
ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԲԱՌԱՐԱՆ
հայերէնից ռուսերէն
Լոյս տեսաւ **ԱՌԱՋԻՆ** պրակը Գինը 1 ր.։
Բառարանի բաժանորդագինը ճանապարհածախսով 5 ր., Ռուսերէնից հայերէն բառարանիս բաժանորդների համար 4 ր.։
II
ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԲԱՌԱՐԱՆ
ռուսերէնից հայերէն։
Լոյս տեսաւ ԵՕԹԵՐՈՐԴ պրակը, գինը 1 ր. 20 կ.։ Բաժանորդագինը ճանապարհածախսով 7 ր.։ Բացված է բաժանորդագրութիւն նաև ռուսերէնից հայերէն առձեռն բառարանի համար։ Բաժանորդագինը 2 ր. 50 կոպ.։
Գաւառներից և օտար քաղաքներից պէտք է դիմել ուղղակի ինձ հետեւեալ պարզ հասցէով. Тифлисъ, А. С Дагбашяну. Թիֆլիսում բաժանորդ կարելի է գրվել «Գուտտէնբէրգ» գրախանութում։ 4—6

Շուտով լոյս կը տեսնի
Գ. ՄԱՆՏԷԳԱՑՑԱՅԻ
«ՀԻՒԱՆԴ ՍԷՐ»
բ. տպագրութիւն։ Դիմել՝ Александрополь, священику Ервандy Налбандянъ. ե. հ. շ. 4—5

№ 4711
Օ-ԴԸ-ԿՕԼՕՆ
№ 4711 Օ-ԴԸ-ԿՕԼՕՆԸ ունի աննման անուշահոտութիւն և շատ թարմացնող ներգործութիւն. նա դառել է ,գործածութեան անհրաժեշտ առարկայ ամբողջ կրթված մարդկութեան համար։
ՖԷՐԴ-ՄԻՒԼԳԷՆՍ
Կեօլն Րէյնի վրա և Րիգա
ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ
արքունիքի մատակարար։
ԿԱՆԱՉ ՈՍԿԵԳՈՅՆ ԷՏԻԿԷՏ
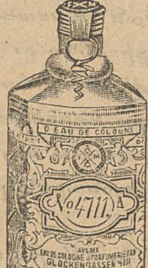

ԲՈԼՈՐ ԴՈՒԽԻՆԵՐԻ ԻԴԷԱԼԸ
№ $15376^{1}/_{2}$ 3—6
հ. 20, ն. 20, դ. 20, յ. 19, մտ. 5 և 30

Մելիք-Բախտամեան եւ ընկ.
Պուշկինեան փողոց
առաջիկայ տօների առիթով առաջարկում է
ԼՕՌՈՒ ՄԵՂՐ
30 կ. ֆունտը, 11 րուբլի պուդը կարգ I տեսակի 60 կ. ֆունտը։ Զանազան տեսակ պանիրներ։ 3—10

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ս. Ա. Ստեփանեան
Ընդունում է առաւօտեան 9—2 և 5—7, Վելեամինովսկայեա փ. № 8.
ա. օ.

ԲԺԻՇԿ Ս. Զ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւն ամեն օր, ժ. 2—3 և 5—7 երեկոյեան, իսկ տօն օրերին առաւօտեան ժամը 10—11. Սօլօլակի փող. № 6.
(ա. օ.) 23—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւն ամեն օր.
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Հոլովինօվսկայա փողոց № 8։ (ե.ռ.) 55—100

Վարձով տրվում է մի մաքուր բնակարան սենեակ տեղում, Աւճալեան փողոց, երկաթուղու տակից դէպի Նախալովկա անցնելու կամուրջի դիմացը, անկիւնի խանութը։ Հարցնել տան տիրոջը։ 3—3

Լոյս տեսաւ Ե. Թոփչեանի խմբագրած պատկերազարդ
„ԼՈՅՍ"
1905 թ. ՍԵՂԱՆԻ օրացոյց-հանդէսը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Առաջաբան, Տախտակ օրացոյց, Օրացոյց, Մշտական օրացոյց, 2 ամսաթուերի տարբերութիւն, Ռուսաց կայսերական տոհը, Հայկական եկեղեցու վարչակ. կազմակերպութիւնը—Յ. եպ. Տէր Մովս., Հայրապետութիւն ամենայն Հայոց։ **Տեղեկատու**. Իրաւաբանական տեղեկութիւններ, Մուրհակ, Տոկոսների հաշուեցոյց, Խնայողական գանձարան և մարկաներ, Բնակարանների հարկ, Պօստ, Հեռագիր, Անցագիր, Երկաթուղի, Մենահեռաւորութ., Նաւագնացութիւն, Պօստային ճանապարհներ, Ռուսական չափեր Եւրոպական չափեր, Եւրոպ. և ռուս ծանրութ. չափերի համեմատութիւն։ **Վիճակագրութիւն**. Աշխարհի 5 մասերը, Եւրոպական պետութիւնները, Ասիայի գլխաւոր պետութիւնները, Կովկասի գլխաւոր քաղաքների բարձրութիւնը, օդի բարեխառնութիւնը և այլն, Պետական պարտք, Կովկասի ազգաբնակութիւնը, Մարդիկ ինչ լեզւով են խօսում, Ճապօնացիների արժէքը, Գրագիտութիւնը զան. երկրներում։ **Հայերը**. Սալմաստի հայերը—Ե. Ֆրանգեանի, Ղրիմի հայերը—Սուրխաթեանի, Հայերը Ռումինիայում, Բուլղարիայում և Սերբիայում. Ս. Պատկանեանի, Հայերը Տրանսվալում—Յ. Ադնաւուրեան, Լեհաստանի հայերը, պրոֆ. Անտօնովիչի, Հայերը Ջաւա կղզու վրա, Նուխուայ գաւառի մահմեդական հայերը. Ղ. ք. Յովսէփեան, Հայերի թիւը Թիւրքիայում—Ե. Թ., Լուսաւորչական հայերի թիւը Կովկասում, Հայերը Վօլգայի ափերին. Ե. ք. Ստեփանեան, Թուրքեստանի հայերը, Ուտիացի հայեր, Հայ կաթոլիկների թիւը Ռուսաստանում։ **Առողջութիւն և Առողջապահութիւն**. Ինչ է հիւանդութիւնը. բժ. Լ. Քալանթարեան, Թոքախտը Կովկասում. բժ. Ա. Խատիսեան, Առողջապահական խրատներ. բժշկ. Բ. Նաւասարդեան, Սիֆիլիսը իբրև մահանք. չարիք-դոկտ. Կ. Փաշայեան, Գիւղակ. բնակարան. առողջապ. մասին—բժ. Բ. Աղասարեան, Կանոններ տաճները խնամելու մասին, պրոֆ. Լեմբերգի։ **Պատմագրութիւն**։ Նշանաւոր դէպքեր ընդհանուր պատմութիւնից, Նշանաւոր դէպքեր հայկական անցեալից, Հայոց կաթողիկոսները, Ժամանակագրութիւն կանանց հարցի անցեալից, Ամենանշանաւոր գիւտեր, Եապօնիայի անցեալից։ **Կանանց հարցի շուրջը**. Կնոջ ձայնն ու իրաւունքը—բժ. Ա. Բուդաղեան, Կանանց շարժումը զան. երկրներում—Տիկ. Հրանոյշ, Աստղագէտ կանայք—Հ., Պրոֆեսօրների կարծիքը ուսանողուհիների մասին.—Հ., Մրցանակի արժանացած կանայք, Մահմեդական կանանց շարժումը—Լ. Բաբայեան, Կանանց միջազգային համագումարը Բերլինում.—Ե., Կանանց շարժումը Եապօնիայում. Ե. Թ.։ **Գիտութեան աշխարհից**. Ռէնտգէնեան ճառագայթները և բաղիումը իբրև բժշկական միջոց. թարգմ. Զ., Ինչ է ծերութիւնը. պրոֆ. Մեչնիկովի Զ. Զ., Ռադիումը, յօդ. Կ. Աբովեանի։ **Հասարակական հարցեր**. Մարդկային ընկերութեան բարեկամներն ու բարերարները—Մաաթ. արք. Իզմիրլեան, Բարոյագիտական հարցեր.—Տ. Ռաշմաճեան, Մարդկային ընտանիքը. Խաժակ։ **Ցիշատակներ անցեալից**. Պատկանեանների, Ալամդարեանի և Մսեր Մսերեանի նամակները Խ. Աբովեանին։ **Հանրագիտարան**. Հոգեբանութիւն. Յ. Տէր-Միրաքեան, Բնութիւն և Նկարչութիւն. Գ. Բաշինջաղեան, Ազգաբնակչական ուսմունք. Բ. Իշխանեան։ **Վէպ եւ բանաստեղծութիւն**. Սերմնացանը. պատմուածք Վ. Փափազեանի, I Ծաղիկը, II Լճի վրա. Ա. Ահարոնեանի, Հեքիաթ. Ա. Զօրեանի, Երգիչը. Յ. Յովհաննիսեանի, Խրճիթում. Յով. Թումանեանի, Թող ընկեր իմ. Ա. Ծատուրեանի, Դու չես ազատուիլ. Յ. Յակոբեանի, Բուն քանդողի տունը Աստուած կը քանդէ, առացուածք.—Հասօփ։ I Գիշերն երազով, II Շատ մի տխրի, III Վարդ է շրթունքդ Աւ. Իսահակեան։ **Երգիծաբանական**. Մի հաւատա։ **Օտար գրականութիւնից**. Բանաստեղծը.—Էդէնֆելդի. թարգ. Լ. Բաբայեան, Մահ. Տեռմայէրի, Հանգուցեալը. Գ. դը Մօպասանի, թարգ. Լ. Մ. Ադամեան, Անհաշտութիւն. Ա. Չեխովի, Ծննդեան գիշեր, Դօրօշեվիչի։ **Դպրոցական**. Հայոց դպրոցները Պարսկաստանում Մ. Ջանաֆեան, Դպրոցական գործը Կովկասում, Հայկական դպրոցները Թիւրքիայում, Հայոց հոգևոր դպրոցները Ռուսաստանում, Նոր դպրոցներ Ռուսաստանում։ **Բարեգ. ընկերութիւններ եւ հիմնարկութիւններ**. Թիֆլիսի հայ. բարեգ. ընկերութիւնը Յ. Կ., Դրամատիկական ընկերութիւն, Թէհրանի բարեգ. ընկերութիւնը, Բագուի բարեգործ. ընկերութիւնը, Ախալքաղի հայ. բար. ընկերութ.։ **Թատրոն եւ երաժշտութիւն**. Գայեանէ կամ Սարգիս Մեհրաբեան Գ. Զմշկեան, Թատրոն. գործը Թիֆլիսում, Նոր-Նախիջևանի դրամատ. ընկերութեան գործունէութիւնը։ **Պար. մամուլ եւ գրականութիւն**. Հայ թերթերը սկզբից մինչև մեր օրերը. Գ. Լևոնեան, Կովկասում լոյս տեսած գրքեր, Հայ թերթեր Ռուսաստանում, Ռուսաստանի պարբ. մամուլը։ **Նշանաւոր դէպքեր ու դէմքեր**. Սմբատ Շահազիզ. յօդ. Լէօյի, Քաջբերունի, Աղայեանց, Դերասանուհի Վարդուհի յօդ. Գ. Միրաղեանի, Ժօրժ Զանդ, Էմ. Կանտ. յօդ. Ե. Թոփչեանի, Պետրարկի։ **Մահացուցակ**. 1 Գարագաշեան. յօդ. Սարուխանի, 2. Մանուէլ Քաջունի, 3. Ա. Յովհաննիսեան, 4. Ներսէս Շահլամեան, 5. Յ. Տէր-Յովհաննիսեան, 6. Ի. Փիթոյեան, 7. Չէլինսկիյ, 8. Կրիւգեր Լ. Բ. 9. Սոմգէն յօդ. Լ. Բաբայեանի, 10. Սմայլս, 11. Մաւր Իօկայ, 12. Լենբախ, 13. Չեխով. Ղ., 14. Վերեշչագին, 15. Միխայլովսկի յօդ. Ե. Թ., 16. Ս. Սպենսէր Ե. Թ., 17. Գաբրիէլ Տարդ, 18. Հէնրի Ստէնլի։ **Քաղաքներ**. Թիֆլիս. Բագու. Երևան։ **Երգ եւ երաժշտութիւն**. 1) Գութանի երգ—Կոմիտաս վարդապետի, 2) Ֆինջան, 3) Քեօրօղլի—Նիկ. Տիգրանեան։ **Պատերազմ եւ խաղաղութիւն**. Խաղաղասիրական շարժումը. Հ. Առաքելեանի, Ռուս եապօնական պատ. հերոսները Ժամանակակից Եապօնիան յօդ. Ե. Թոփչեանի։ **Մեր պատկերները**. Ջկնորսը և Ջրահարսը, Ջինաթափ ամուրը, Վիշտը, Բնութեան գրկում, Մալօրուսական Իդիլլա, Խմբագրութեան կողմից, Վրիպակներ։ Յայտարարութիւններ։

Բացի դրանից բովանդակութեան մէջ 65 ուրիշ պատկերներ։ Գինը ոսկեզօծ կազմով 1 ր. 20 կոպ., ճանապարհածախս 30 կոպ.։

Դիմել. Тифлисъ, Мадатовская, 15, Е. Топчяну. Արտասահմանից. Tiflis, Madatowskaia 15. E. Toptschian. (հ. կ.) 13—16

ԵՂԲ. Ա. եւ Ա. ՄԻԼՕՎՆԵՐԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏԱՆ
Մանրածախսի խանութում
(Գօլօվինսկի պրօսպէկտ, կադէտների կօրպուսի դիմացը)
ԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏՕՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ
ՑԱՆՁՆԱՐԱՐՎՈՒՄ ԵՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
Յատկապէս պատրաստված զգեստներ բանւածքներով։
Այսօր, Հինգշաբթի, դեկտեմբերի 23-ին
ԽԻՍՏ ԷԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ ԿԸ ԾԱԽՎԵՆ
ԶԱՆԱԶԱՆ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐ
և բրդէ կտորեղէններ 7-ից մինչև 9 արշինանոց կտորներով։
Գները առանց սակարկութեան։
չ. հ. 2—2

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
յայտնում է ի գիտութիւն հայ գրականագէտների, որ պ. ԱՂԱՍԻ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ ՄԷԼԻՔ-ԱՅՎԱԶԵԱՆԸ նուիրել է ընկերութեան 100 րուբլի, իբրև իր անուան առաջին մրցանակ ժամանակակից հայկական ժողովրդական կեանքից վերցրած լաւագոյն ինքնուրոյն հայերէն պիէսի համար։

Պ. Աղասի Մէլիք-Այվազեանի անուան մրցանակը ստանալ ցանկացող թատերագիրները պէտք է ուղարկեն իրենց պիէսները Հայոց Դրամատիկական ընկերութեան վարչութեան նախագահի հասցէով (Тифлисъ, Барятинская, № 8. Кн. М. М. Тумановой)։ Գրուածքը պէտք է ուղարկել մինչև առաջիկայ 1905 թ. մարտ ամսի 1 ը։

Գրուածքը կրելու է իր վրա հեղինակի որոշած կեղծ անունը կամ մի բնաբան (էպիգրաֆ) և հետն ունենալու է նոյն կեղծ անունը կամ բնաբանը կրող մի երկրորդ փակ ծրարը, որի մէջ պէտք է լինի հեղինակի իսկական անունը և հասցէն։ Երբ գրուածքը դատվի մրցանակի արժանի, այն ժամանակ կը բացվի երկրորդ ծրարը և կիմացվի հեղինակի իսկական անունը և հասցէն։

Մրցանակի արժանի չը դատված երկերի անունները յանձնաժողովը՝ առանց երկրորդ ծրարը բանալու և հեղինակի իսկական անունը իմանալու կը յայտարարէ, որ տէրերը բարեհաճեն որ և է ձևով յետ ստանալ։ Մրցանակաբաշխութեան համար ընտրվելու է առանձին յանձնաժողով։ կ. հ. կ. 2—3